

Treball, dones i procés constituent

Adoración Guamán *

La Constitució espanyola de 1978 va incorporar el principi d'igualtat en els seus vessants formal i real així com la prohibició de discriminació per raó de sexe. No obstant això, i part de la culpa resideix en les mancances del text, la veritat és que més trenta anys després de la seva aprovació les dones continuem travessant múltiples situacions de discriminació respecte als homes en la nostra vida diària, moltes d'elles, com magistralment relata Federici (2004) funcionals, necessàries i promogudes pel sistema econòmic-social en el qual vivim.

Entre els diferents plànols on el manteniment de les estructures patriarcal, de la desigualtat i de la discriminació és més acusat destaca l'àmbit laboral i de protecció social. És innegable que si mirem cap a enrere en el temps, observem com la realitat de la dona al mercat de treball ha variat considerablement i que la seva inclusió al mercat de treball jurídicament regulat és un fet que no té marxa enrere. És ben cert també que, al llarg de la crisi econòmica, l'impacte de l'atur entre les dones ha estat més suau que entre els homes així, entre 2006 i 2014 la taxa d'atur dels homes ha passat del 6,35% al 26,3%, mentre l'evolució de la desocupació de les dones ha experimentat una variació de l'11,34 % en el 2006 al 25,43% del 2014. Observem doncs una certa convergència en la situació de desocupació, que ha portat donat peu a alguns discursos que afirmaven una suposada "millora" de la situació de les dones respecte del mercat de treball. Res més lluny de la realitat, per vàries raons. En primer lloc, perquè és evident que aquesta convergència respon a l'empitjorament de la situació masculina i no a una millora de la situació femenina; em segon lloc perquè, més enllà de les dades quantitatives, el veritable problema que cal enfrontar és la precarització del Treball, i aquest problema afecta fonamentalment a les dones, com demostren les taxes d'utilització de contractes a temps parcials, de contractes extremadament precaritzats com les de pràctiques i formació, la quantia de les pensions o el nivell d'utilització de mesures de conciliació; i, en tercer lloc perquè la progressiva aproximació entre les taxes d'atur es va trencar després del pic de desocupació masculina en 2013, a partir d'aquest moment la taxa d'atur entre els homes ha descendit dos punts en un any, tornant a pujar lleugerament al primer trimestre de 2015, mentre que l'atur entre les dones s'ha reduït només 0,79%. Tot indica, doncs, que tanmateix en termes quantitius els homes estan recuperant a un ritme molt superior i que l'esclatxa està re-obrint-se .

Així i tot, utilitzant com argument l'esmentada convergència en les dades de l'atur, la política de foment de l'ocupació del Govern, centrada com està en la part merament quantitativa de reducció del nombre d'aturats per la via de la devaluació de les condicions de treball, ha relegat les polítiques d'igualtat a un

segon pla o tercer plànol i ha eliminat gairebé pràcticament de l'agenda política la necessitat d'actuar respecte del repartiment de les tasques de cura així con d'aconseguir el pas de la conciliació a la coresponsabilitat.

La subordinació d'aquests objectius és una errada amb greus conseqüències que pot malbaratar els avanços que en matèria d'igualtat s'han fet en les últimes dècades. En realitat, i com és evident, les dones no han suportat millor que els homes la crisi, almenys no en termes qualitius i tampoc en termes generals. Al contrari, com assenyalen diferents autores (Gálvez i Rodríguez, 2011), s'està demostrant que les crisis econòmiques "provoquen sempre un empitjorament de les condicions de treball de les dones, que solen sortir de les crisis amb pitjors salaris, ocupacions més precaritzades i amb la conversió de moltes ocupacions en treballs realitzats des de l'economia informal o en treballs a temps parcial precaris". En altres paraules, darrere de les dades de l'atur s'amaga la realitat de la precarietat, que té una forta composició femenina.

A més, i connectada totalment amb la precarietat, no pot oblidar-se que el treball de la cura segueix sent majoritàriament desenvolupat per les dones, sense reconeixement i a costa de la seva inserció en condicions d'igualtat al mercat de treball assalariat. Aquesta situació s'agreuja amb la disminució de la intervenció pública en la cobertura de determinades necessitats (l'exemple més palès és l'àmbit de la dependència) i la destrucció dels serveis públics. Així, les cures recauen de nou en la seva pràctica totalitat en l'àmbit "privat", en un moment en el qual les successives reformes laborals han provocat un augment de les dificultats per a la conciliació de les responsabilitats personals i familiars amb els llocs de treball precaris. La crisi de les cures, és a dir, l'evidència de les dificultats d'amplis sectors de la població per cuidar-se, cuidar o ser cuidats (Ezquerdo, 2012) s'agreuja com un fantasma la importància del qual no es reconeix.

En aquest sentit és fonamental recordar que la incorporació de la dona al treball assalariat s'ha produït sense alterar la divisió sexual del treball en les llars i sense que, amb els anys d'integració laboral, s'hagi pogut superar la segmentació de gènere al mercat de treball. És ben sabut que el capitalisme heteropatriarcal assenta una part de la seva taxa de guany sobre el manteniment de la invisibilització normativa del treball de les dones. Així, el treball domèstic, de cures, desplaça determinats costos produïts en el mercat capitalista cap a l'àmbit domèstic i permet ampliar la part no pagada de la jornada de treball (de les dones), usant el salari masculí per acumular treball femení (Federici, 2014). El model de treballador assalariat masculí, sobre el qual es va fonamentar la construcció capitalista dels drets laborals que ara a més està destrossant-se, pressuposa que els homes s'incorporen a la vida en l'edat laboral i romanen al mercat fins a l'edat de jubilació, dedicant a això tot el temps al llarg de la seva vida activa, sense haver d'assumir les responsabilitats familiars. La figura del treballador xampinyó, (Orozco, 2014) que arriba vestit, alimentat, reproduït... a l'empresa perquè hi ha una altra persona que cobreix les seves necessitats vitals i el treball de les quals no està contemplat ni remunerat ha sigut el nucli de reconeixements de drets laborals i socials durant molts anys. Aquest treballador va ser el model sobre el qual es va generar l'estructura normativa vinculada al model fordista d'ocupació (afavorida pel pacte social masculí de postguerra) amb el naixement d'uns drets socials i d'un dret del treball, pensats per i sobre el treball masculí i els temps de productivitat absoluta, sense que entrin en ell les cures ni la realitat de les dones.

Davant aquesta persistent situació és inevitable plantejar-se diversos interrogants: per què després de més de 30 anys de constitucionalisme social a Espanya segueix existint una àmplia bretxa de discriminació entre dones i homes?

Per què les dades d'utilització de mesures de conciliació de la vida familiar i laboral segueixen evidenciant que la dona és la principal, i gairebé única, responsable del treball de la reproducció i les cures? Per què aquest treball de cures segueix sense reconèixer-se ni computar-se econòmic, social o políticament com a necessari i socialment imprescindible? A on varen quedar les idees de co-responsabilitat, amb la superació de la conciliació, que començaren a plantejar-se durant la passada dècada?

Les respostes a aquests interrogants són múltiples i clarament no passen només per l'àmbit jurídic però no pot negar-se la vinculació entre les mancances de la Constitució de 1978, el desenvolupament legislatiu dels drets laborals d'esquenes a la realitat de les dones durant molts anys i especialment durant les crisis econòmiques, i la situació actual de la dona respecte del treball assalariat. Així les coses, la reconceptualització del Treball, necessària per caminar cap a la consecució de la igualtat real eliminant la divisió sexual del mateix, requereix ser considerada com un dels temes fonamentals d'un futur procés constituent, a on el feminisme i la lluita contra el heteropatriarcat siguen línies imprescindibles de partida pera a plantejar-nos, entre totes les persones, les bases la societat en la qual volem conviure.

Adoración Guamán és professora de dret del treball de la Universitat de València.

Directora de la FEC